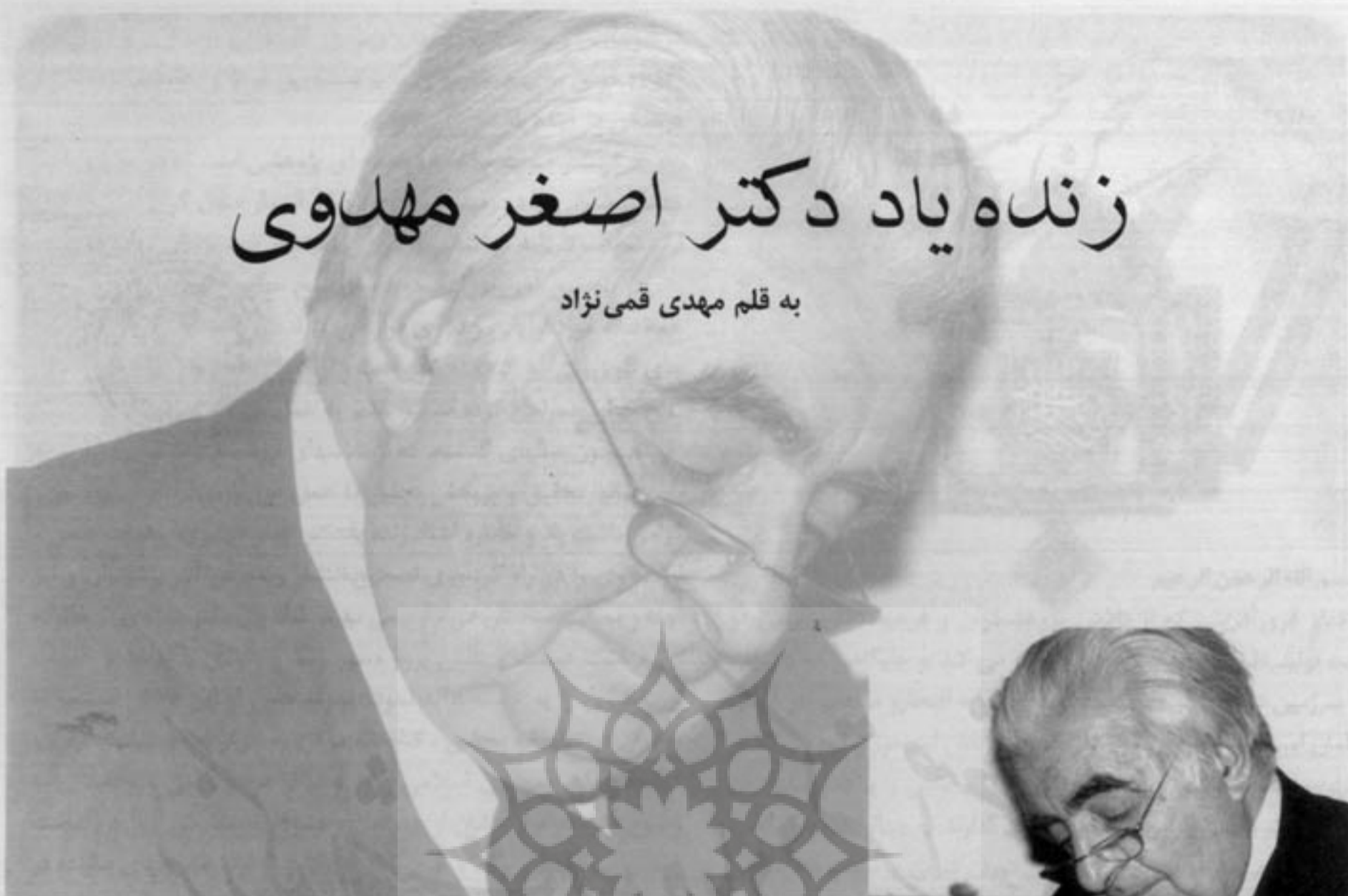

زنده یاد دکتر اصغر مهدوی

به قلم مهدی قمی نژاد

است که به حق در زمینه تجارت و فلاح و صنعت و سیاست خادم راستین خالق و خلق و وطن بوده‌اند و گویی این شعر از زبان آن بزرگوارش هنوز به گوش می‌رسد:

«من که خود ایل و تبارم همه شیدا بودند»

او میراث‌دار که بود؟

نیای او حاج محمد حسن اصفهانی مشهور به «کمپانی» جد اوست، که در دوران سلطنت ناصرالدین شاه و زمان صدارت علی اصغر خان امین‌السلطان با عهده دار شدن ضرب سکه لقب «امین دارالضرب» گرفت، و بدین جهت بین مردم به «امین الضرب» شهرت یافت.^(۱) (یعنی در حقیقت رییس تام‌الاختیار بانک مرکزی آن دوره به حساب می‌آمد)

حاجی از بنام‌تاجر آن دوران است. گستردگی کار او تا بدان جاست که در اغلب بلاد ایران، تاجران معروف یا صرفاً نماینده او در آن دیار بوده‌اند و یا در عین آنکه خود استقلال یا نیمه استقلالی در امر تجارت داشته‌اند، نماینده تام‌الاختیار حاجی هم در امر صادرات و واردات بوده‌اند. (کتاب بازرگانان از هما ناطق ملاحظه شود)

وسعت کار حاجی مرز نمی‌شناسد یعنی تنها محدود به ایران نمی‌شود بلکه از مرزها گذشته و در ممالک دیگر هم جریان می‌یابد.

به نام آن که هستی نام از او یافت

شرح حالی که اینک در پیش روی شما فرهنگ دوستان و دلدادگان دین و دانش قرار دارد، سرگذشت پرفراز و نشیب رادمردی از تبار فرهیختگان این مرز و بوم است، که بدون دغدغه امور مادی، سراسر عمر پربرکت خویش را وقف رشد و تعالی و حفظ و جرات فرهنگ میهن خود نمود.

استاد مهدوی پژوهشگر، نسخه‌شناس و دوستار خستگی‌ناپذیر متون بود.

زنده یاد مرحوم دکتر اصغر مهدوی استاد فقید دانشگاه تهران، نسبت به فرهنگ و ادب این سرزمین به طور عام و نسبت به فرهنگ اسلام به طور خاص، عشق و دلدادگی شگرفی داشت و می‌توان گفت او واله و شیدای علوم انسانی و فرهنگ انسان ساز اسلام بود.

خاندان او

شادروان از خانواده‌های شریف و اصیل ایرانی بود اصالت خانوادگی و شرف ذاتی و اکتسابی والایی داشت. او از زمره بزرگ مردانی

مثلاً در نقاطی از روسیه تزاری، همچنین در فرانسه، انگلستان، آلمان، هند و کشورهای عرب زبان مانند مصر عراق نماینده داشت و روابط دوجانبه و داد و ستد و صادرات و واردات بین این ممالک و ایران اغلب توسط حاجی انجام می‌گرفت. در آن روزگار حاجی در امر بازرگانی شهرت جهانی داشت.

آشنایی و رابطه حاجی با سید جمال

در سال ۱۳۰۴ هـ. ق که سیدجمال الدین اسدآبادی (مشهور به افغانی) به دعوت ناصرالدین شاه به طهران آمد، نظر به آنکه حاجی محمدحسن مرضی‌الطرفین و وجیه‌المله والدوله بود، ماموریت یافت که در خانه خود از سید پذیرایی به عمل آورد، بنابراین منزل حاج محمد حسن، مأمن بزرگ مردی چون سید می‌گردد.

فرزند رشید او محمد حسین (یعنی امین‌الضرب دوم) از جانب پدر عهده‌دار این مهم می‌شود. در کنار این آشنایی او نزد سید تلمذ می‌نماید، در نتیجه روابط صمیمانه‌ای بین استاد و شاگرد پدید می‌آید، تا جایی که با استاد به مناظره می‌پردازد.^(۲)

امین‌الضرب، میرزا رضای کرمانی را به عنوان مستخدم به خدمت سید می‌گمارد.^(۳)

حاجی و کار فرهنگی

نظر به علاقه شدید حاجی به امور مذهبی، دست به کار بزرگی می‌زند. او برای اولین بار در تاریخ طبع کتاب دایرةالمعارف بزرگ شیعه یعنی «بحارالانوار» مجلسی را به طور کامل در ۲۵ جلد به زیور طبع می‌آراید و به فضلا و علما به طور رایگان اهدا می‌نماید. هنوز تقاضاهای فراوانی که از جانب طلاب فاضل حوزه‌های علمی جهت دریافت یک یا چند مجلد بحار از حاجی شده، در بخش موضوعی تحت عنوان «بحارالانوار» در آرشیو امین‌الضرب موجود است.

حاجی و امور عام المنفعه

حاجی با موافقت شاه و مقامات دولتی برای تاسیس و راه اندازی اولین راه آهن ایران اقدام نمود. (ایران در دوره سلطنت قاجار: ۱۹۳)

پدر استاد زنده یاد که بود:

مرحوم حاج محمدحسین امین‌الضرب دوم، پدر دکتر اصغر مهدوی بود، که با وکلای آن دوره همچون حاج شیخ‌الرئیس و صنیع‌الدوله به رایزنی و تصمیم‌گیری درباره مسائل حاد و حیاتی می‌پرداخت.^(۴)

حاجی محمدحسین در کنار کارهای سیاسی خود، همچنان ریاست اطاق تجارت را بر عهده داشت.^(۵)

دکتر اصغر مهدوی، پاریس، ۱۳۴۸/۱/۱۸ (عکس مجموعه شخصی دکتر هوشینگ ساعدلو)

نمونه ایران دوستی و علاقه شدید به مردم

امین الضرب دوم برای تاسیس یکی از نخستین کارخانه‌های برق ایران و روشن ساختن شهر طهران تا آنجا از خود گذشتگی نشان می‌دهد که وقتی برای خرید و نصب ماشین آلات کارخانه نیاز به وجه نقد پیدا می‌کند، به ناچار برای گرفتن وام دست نیاز به سوی میرزا حسن خان مستوفی الممالک، برای گرفتن وام دراز می‌کند. آن مرحوم که عادت به وام گرفتن نداشته، برای آنکه زیر بار دین نباشد، در ازای وجه دریافتی، یوسف‌آباد را کلاً (هم زمین و هم چاه‌های آب آن منطقه را به مستوفی واگذار می‌نماید).^(۶)

برپا سازی اولین کارخانه برق تهران نه به موجب شهرت طلبی، بلکه صرفاً به خاطر تامین آسایش و رفاه مردم و شاید برداشتن گامی بزرگ، جهت راه اندازی تکنولوژی و صنایع کشور بوده است. حاج محمدحسین امین الضرب یکی از سلسله جنباتان مشروطه است. بلافاصله پس از امضای فرمان مشروطیت توسط مظفرالدین شاه دومین جایگاه و مکانی که فرمان برای مردم قرائت می‌شود، ایوان منزل حاج امین الضرب است. که در جلو سالن بزرگ (شاه نشین) منزل او در سه راه امین حضور قرار داشت و هم اکنون بدون هیچ گونه تغییری همچنان بر جای مانده است.^(۷)

حاج محمدحسین تا آنجا در فراگیری دانش کوشا بود که در هشت سالگی کتاب انوار سهیلی و بعداً چند کتاب دیگر را با خط خوش نوشته که دست نویس‌های او به جای مانده است. او به قدری شیفته دانش بوده که با لقب «فاضل» ملقب شده است.^(۸)

**«گفت یکی: خواجه سنایی بمرد
مرد یکی خواجه نه کاری است خرد»**

**اینک زندگی نامه زنده یاد استاد دکتر اصغر مهدوی
را در هشت بخش به اجمال یاد می‌کنیم:**

بخش اول: تحصیلات او

شادروان تا سال ۱۳۱۲ش دانش آموز دبیرستان دارالفنون بود و زیر نظر استادانی همچون عبدالعظیم خان قریب و فاضل تونی و... تربیت یافت و در سال ۱۳۱۲ش موفق به اخذ دیپلم گشت. او در سال ۱۳۱۵ با داشتن مدرک لیسانس در دو رشته حقوق و ادبیات برای سومین بار رهسپار دیار فرنگ شد. در سال ۱۳۲۱ش مدرک دکترای خود را در رشته اقتصاد از دانشگاه فرانسه دریافت کرد و به میهن خود بازگشت.

بخش دوم: دوران تدریس

او در سال ۱۳۳۶ش با سمت دانشیاری به استخدام دانشکده حقوق دانشگاه تهران، گرایش اقتصاد درآمد و به تدریس پرداخت و بعد مراحل دانشیاری و استادی را به تدریج طی نمود و در سال ۱۳۵۸ش به اخذ پایه ۹ استادی نائل گشت. در همین سال با تقاضای مکرر خود بازنشست شد.

استاد از همان سال‌های نخستین تدریس خویش این روش نیک و پسندیده را پیشه ساخت که گام به گام و سال به سال با همان شاگردان اولیه خود به کلاس‌های بالاتر برود، یعنی با دانشجوی خود همراه بود. نتیجه آنکه عهده دار تدریس دروسی شد که تناسب کامل با رشته تحصیلی او داشت.

تراوشات اندیشه و افکار و نظرات علمی وی برگرفته از آخرین نظرات دانشمندان مشهور جهان اقتصاد دوران تدریس وی بود، که از منابع اساسی و اصلی و آخرین مطالب علمی روز استخراج می‌نمود. حدود چند ماه مطالب درسی پس از بحث چالش‌ها و جرح و تعدیل فراوان در دفتری به عنوان جزوه درسی یا تقریرات استاد ثبت و احیاناً به چاپ برسد.

همت والای او برتر از آن بود که در اندیشه چاپ کتاب درسی خود باشد، بلکه صرفاً تلاش می‌کرد تا دانشجوی او از کاروان علم عقب نماند.

حاصل کار دوران تدریس او چند کتاب در علم اقتصاد است که بعضی چاپ شده و برخی به صورت تایپ شده (تقریرات درسی استاد) در اختیار دانشجویان قرار می‌گرفته است.

استاد پیوسته در سال‌های تدریس نسبت به موضوع درس خود بازنگرمی کلی به عمل می‌آورد و در هر سال تحصیلی تغییرات بنیادین در تقریرات درسی خویش به وجود می‌آورد تا کاملاً با داده‌های علمی روز همخوانی داشته باشد.

بخش سوم: کارهای تحقیقی

استاد پس از بازگشت به میهن (چون برادر بزرگش حسن مهدوی که عهده دار امور ملکی خانواده بود، زندگی را بدرود گفته بود) به ناچار عهده دار حل و فصل امور ملکی شد.

در عین حال ساعاتی را در هر شبانه روز به مطالعه، و مباحثه با نگارنده در بررسی منابع سیرت رسول الله (ص) می‌گذراند. ساعت‌ها پس از فراغت از رسیدگی به کارهای ملکی، با هم درباره مطالب تاریخ اسلام و منابع تاریخی، روایی و غیره به بحث و گفتگو می‌پرداختیم.

لازم به یادآوری است که در این راستا، شاید بتوان گفت: هر کتاب عربی یا فارسی یا لاتین، که در پیوند با تصحیح سیرت رسول الله (ص) وجود داشت، آن مرحوم تهیه‌ی نمود، که به این ترتیب کتابخانه‌ای پربار و غنی از این راه در علوم تفسیر و حدیث و تاریخ و رجال فراهم آمد.

در کنار این کار بزرگ و وقت‌گیر، که خود ساعات بسیاری را به خود اختصاص می‌داد، آن مرحوم به تهیه‌ی جزوه‌ی درسی خود می‌پرداخت، و اوقاتی در هفته را در کلاس درس حضور می‌یافت.

وی باور جدی داشت «هر چیزی به جای خویش نیکوست» به این ترتیب هیچ‌گاه مطالب درسی را با نگارش مقدمه‌ی سیره و بررسی نسخه‌ی بدل‌ها و اساساً با پژوهش درباره‌ی سیره و منابع آن. یا با مصاحبت با رعایا و مباشران املاک درهم نمی‌آمیخت و در هیچ یک از امور یاد شده، که پیوندی با یکدیگر نداشتند، اختلالی به هم نمی‌رسید و هر امری به جای خویش بود.

مشغله‌ی فکری او در یک زمینه، وی را از کار و اندیشه در زمینه‌های دیگر باز نمی‌داشت و مسئولیت‌های متنوع را در هم نمی‌آمیخت و با حوصله‌ی هر چه تمامتر و به تاءسی از حضرت پیامبر و با چهره‌ای گشاده همراه تبسم نمکینی بر لب، هر یک از امور را در موضع خویش مورد دقت قرار می‌داد و هیچ‌گاه احساس خستگی نمی‌کرد.

و از بسیاری کار خَم بر ابرو نمی‌آورد.

همان‌گونه که در حدیث آمده: «تشبهوا باخلاق الله» به راستی و بدون مداهنه او جلوه‌گاه و مظهر یکی از صفات خداوندی بود یعنی: «کل یوم هو فی شان» (الرحمن ۲۹) و لایشغله شان عن شان.

بخش چهارم: آثار علمی

- ۱- پنج جلد کتاب درسی در علم اقتصاد.
- ۲- تصحیح کتاب سیرت رسول الله (ص) در دو جلد، به دستگیری اینجانب نشر بنیاد فرهنگ ۱۳۵۹ و نشر خوارزمی ۱۳۶۰.
- ۳- تصحیح خلاصه سیره با همراهی نگارنده. چاپ انتشارات علمی و فرهنگی ۱۳۶۸ و ۱۳۷۲.
- ۴- مجموعه اسناد و مدارک چاپ نشده درباره سیدجمال الدین اسدآبادی (مشهور به افغانی) جمع آوری اصغر مهدوی و ایرج افشار از انتشارات دانشگاه.
- ۵- نسخه مورخ ۵۵۹ ذخیره خوارزمشاهی. (یادنامه دکتر خانلری)
- ۶- یزد در اسناد امین الضرب. از سال ۱۲۸۸ تا ۱۳۰۰ هجری قمری با همکاری ایرج افشار. انتشار طلایه، ۱۳۸۰.
- ۷- اسناد تجارت ایران در سال ۱۲۸۷ هجری قمری به کوشش اصغر مهدوی و ایرج افشار. نشریه انتشارات علمی و فرهنگی.

کازرون، نوروز ۱۳۶۶؛ از راست: ۱. ایرج افشار، ۲. دکتر صمدانی، ۳. دکتر اصغر مهدوی، ۴. مجید مهران، ۵. شادروان بابک افشار. (مجموعه شخصی ایرج افشار)

مراسلات و اسناد یزد میان سال‌های ۱۲۸۲ - ۱۳۲۹ قمری. دکتر
اصغر مهدوی (نامواره دکتر افشار)

او خود نگاشته که: «پیش از این مقاله‌ای در معرفی کلی این
اسناد به زبان فرانسه منتشر ساختم با این مشخصات:

Les archives Aminozzarb, Source pour l'histoire
conomique et sociale de l'Iran (fin XIX - dbut XXe Siecle).
Le Monde Iranien et l'Islam. IX (1976-1977)
Paris, PP. 195-222.

و مقالات دیگری در کتاب‌ها (مجلات) از جمله در ایران زمین. «
ضمناً در ذیل ص ۲۹۹ روزگار یک اهل قلم آمده:
«آرشبو حاج محمد حسن امین الضرب منبع درجه اول و معتبر
تحقیق تاریخ اجتماعی و اقتصادی است که آقای دکتر اصغر مهدوی
در دست تنظیم دارند.

بخش پنجم: کتاب دوستی

نمونه‌ای از کتاب دوستی و عشق ورزی استاد به علم و فرهنگ
کتابخانه خصوصی و پرارزش خطی اوست که در خاندان مصون و
محفوظ مانده است.

وی و برادرش دکتر یحیی مهدوی به حق فرزندان شایسته و
صالح خانواده امین الضرب بودند. دکتر یحیی پدر فلسفه در ایران
لقب گرفت و دکتر اصغر پدر اقتصاد.

قبلاً امین الضرب اول و دوم به خرید کتابخانه‌های فرهاد میرزا
معتدالدوله و میرزا ملک ملازم همیشگی امیرکبیر و میرزایوسف
مستوفی اقدام نموده بودند.

گذشته از آن طی سالیان دراز یعنی از هنگام بازگشت از فرنگ
تا به هنگامی که چهره نورانی خود را در نقاب خاک کشید، مرحوم
دکتر اصغر مهدوی هر کتاب خطی نفیس که به وی عرضه می‌شد،
حتی الامکان برای کتابخانه خطی خود ابتیاع می‌نمود و کتابخانه
خود را غنی‌تر می‌ساخت.

خوشبختانه کتاب‌های این کتابخانه که برخی از آنها نسخه
منحصر به فرد است نخستین بار توسط استاد مسلم خط شکسته
مرحوم دکتر مهدی بیانی در شش دفتر با ذکر تمامی ویژگی‌های
نسخه‌شناسی ثبت و ضبط شده است.

پس از رحلت مرحوم بیانی کتابهایی خریداری شد که این بار مرحوم
استاد محمد تقی دانش پژوه به اجمال فهرستی از آنها تهیه نمودند.
فهرستی از کتابخانه خصوصی خطی دکتر اصغر مهدوی در سال
۱۳۴۱ چاپ شده که در دسترس طالبان کتاب قرار دارد.

۸- برگ‌های جنگل: به کوشش ایرج افشار، با همکاری دکتر
اصغر مهدوی و...

۹- نسخه‌شناسی خطی و اختلاف نسخ چاپی و برداشت هر یک
از نسخ از دیگری در دیوان حافظ (تقریباً آماده برای چاپ).

۱۰- کرمان در اسناد امین الضرب (در مرحله فیش نویسی، که به
همت خانم نرگس پدram آماده چاپ خواهد شد).

۱۱- شجره نامه خاندان امین الضرب، به کوشش ندا مهدوی
(فرزند آن مرحوم)، زیر نظر دکتر مهدوی تهیه شده در ۱۳۷۶
(تایپ شده در چند نسخه و تاکنون به چاپ نرسیده است).

۱۲- القاب و مناصب قاجار (در مرحله بازنگری و آماده شدن
برای چاپ به دستگیری اینجانب).

۱۳- تصحیح کتاب فلسفه آقا علی به نام «بدایع الحکم» با
همکاری آقای سیدابراهیم اشک شیرین (آماده برای چاپ)

۱۴- روزگار یک اهل قلم، در دوره قاجار دکتر اصغر مهدوی با
همکاری دکتر هما ناطق.

مقالات:

چند نامه مربوط به ایران و نکته‌ای درباره حیدرخان عموغلی.
دکتر اصغر مهدوی (گفتارهای تازه رسیده)

اخيراً آقای سید ابراهیم اشک شیرین، از تعداد ۳۰۰ نسخه‌ای که بعداً تهیه شده، حدود یک سوم یعنی حدود یک صد نسخه از آنها را در مجله نامه بهارستان به اجمال معرفی نموده‌اند.

یکی از مظاهر کتاب دوستی استاد، شرکت جستن وی در تقویم کتاب‌های خطی و یا کتاب‌های چاپ سنگی، به ویژه خطشناسی و نسخه‌شناسی برای کتابخانه‌های معتبر کشور بود، بالاخص در شناخت خطوط به خصوص خط شکسته و حساب سیاق و سجع ایشان، استاد مسلم و مبرز و تقریباً بی همتا بود. همچنین در شناخت تصویر و عکس رجال ید طولایی داشت.

او یکی از اعضای گروهی از استادان نسخه‌شناسی بود که همگی همواره پا در رکاب و بدون دریافت اجرت مادی، تنها جهت خدمت به میراث فرهنگی کشور، هنگام عرضه شدن کتاب خطی یا چاپ سنگی به کتابخانه‌ها برای ارزیابی و تقویم کتاب‌ها و اسناد در کنار یکدیگر حضور می‌یافتند که عبارت بودند از: استاد محمد تقی دانش پژوه، دکتر عباس زریاب خویی، دکتر اصغر مهدوی و استاد ایرج افشار.

آیا این گونه برخورد با چنین اموری جز دلدادگی و شیفتگی و فرهنگ دوستی این گروه نشانگر چیز دیگری می‌تواند باشد؟ با تأسف تک تک یاران دیرین: دانش پژوه و زریاب را از دست داد و تنها او ماند و ایرج افشار. اکنون که او هم به یاران پیشین پیوست و استاد ایرج افشار را بیکه و تنها گذارد، که خدای نگهدارنده‌اش باد. بدون کوچک‌ترین مبالغه و اغراق می‌توان گفت که این استاد فرهیخته دانش پرور، مجسمه تقوا و مجموعه فضائل اخلاقی و بسیار متواضع و فروتن بود.

بخش ششم: اسناد یا آرشیو امین الضرب

در سال ۱۳۳۶ شمسی پس از بازگشت شادروان دکتر اصغر مهدوی از فرنگ بنده کمترین به وسیله مرحوم دکتر محدث به عنوان دستیار مرحوم مهدوی معرفی شدم.

مدتی به تصحیح سیرت رسول الله (ص) پرداختیم. بعداً با گذشت زمان مسئولیت بنده گسترده‌تر شد یعنی بازشناسی کتاب‌های خطی، تهیه فهرست برای کتاب‌های عربی و فارسی چاپ سنگی و چاپ سری. تنظیم نامه‌های تجاری و غیره که یادگار و بازمانده بیش از یک قرن و دو نسل یعنی امین الضرب اول و دوم بود هم به وظائف من افزون گشت. این کاغذها که گویای امور تجاری و اجتماعی و سیاسی دوره‌های ناصرالدین شاه تا زمان رضاشاه است، ابتدائاً از یخدان‌ها (یعنی صندوق‌های بزرگ چوبی قدیمی) و گاو صندوق‌ها که یا در زیرزمین‌ها یا در حوضخانه منزل امین الضرب دوم واقع در

سه راه امین حضور بود، برای آنکه از پوسیدگی و نابودی و فساد و تباه شدن نجات یابد و محفوظ بماند، تحت عنوان ولایت یا مملکتی که محل ارسال نامه بود، پس از مراحل شناخت صاحب نامه بایگانی می‌شد.

در مراحل بعد، کاغذها (اسناد) بر حسب تاریخ سنواتی و با در نظر گرفتن روز و ماه ارسال نامه‌ها، که بر مبنای سال هجری قمری است، تنظیم یافت و برای پرونده‌ها شماره‌ای منظور و در دفتری ثبت شد. (در مرحله سوم کاغذهایی که در این آرشیو قرار دارد و در سه بخش تنظیم یافته و جایگزین شده، یعنی: نامه‌های رسیده از طهران، نامه‌های رسیده از ولایات و ممالک و افراد سرشناس و بالاخره ارسالی از املاک و غیره با عنوان: «موضوعی» تا حد امکان شماره مسلسل به آنها داده شود)

لطفی که در این کار هست - و باید خدای را بخاطر آن شاکر و سپاسگزار باشیم - این است که بنده به کمک و ارشاد مداوم و پیوسته شادروان، تقریباً نامه‌ای که فرستنده آن ناشناخته مانده باشد، به جای نگذاشته‌ایم، به جز معدود نامه‌هایی که در پرونده هر ولایت یا عنوان ناشناس به جای مانده است. نظر به این که این سری نامه‌ها نام و نشانی از فرستنده همراه ندارد، حتی پس از مقابله با خطوط مشابه اشخاص شناخته شده، باز هم همچنان در بوته اجمال و ابهام بماند، به ناچار عنوان ناشناس به خود گرفت.

جناب استاد زنده یاد با وجود علاقه مفراطی که به بازشناسی یک یک کاغذها داشتند، و چون فرزندی دلپند هر نامه را عزیز می‌داشتند، باز هم این گونه نامه‌ها برای ایشان مجهول و ناشناس ماند و در شناخت آنها به جایی نرسیدیم.

در صورتی که عنایت خاص و لحظه به لحظه ایشان در بازنگری چند باره این کاغذها نبود، این گنجینه عظیم که بازگو کننده امور تجاری و اقتصادی و اجتماعی و سیاسی آن دوران است، همچنان در بوته اجمال و ابهام و بدون استفاده می‌ماند و امروز قابل بهره برداری نمی‌بود. (خدایش بیامرزد).

بخش هفتم: آثار برگرفته از کتاب‌های خطی استاد یا آرشیو امین الضرب

- ۱- جامع الاحکام: اثر سید عبدالله شبر، که از روی نسخه خطی که گویند خط شخص مؤلف است، در قم چاپ شد.
- ۲- اخلاق محتشمی، تالیف خواجه نصیرالدین، که گویا نسخه مهدوی منحصر به فرد است، و توسط مرحوم دانش پژوه به چاپ رسیده است.^(۱۰)

دکتر هوشنگ ساعدلو در جای جای مقدمه کتاب مفاتیح الارزاق که با تصحیح ایشان و همکاری بنده در سه جلد به چاپ رسیده از ایشان به نیکی یاد می‌کند.

در خاتمه یادآور می‌شوم که مرحوم دکتر اصغر مهدوی نزد میرزا طاهر تنکابنی و میرزا یدالله نظریاک کجوری (که ممتازترین شاگرد میرزا طاهر بود) و سید کاظم عصار درس خوانده و تقریرات درس استاتید یاد شده را در چند دفتر یادداشت نموده که در خانواده به یادگار مانده است.^(۱) یادآوری چند نکته ضروری:

نکته اول:

آقای دکتر باستانی باریزی در مقاله‌ای که در مهدوی نامه چاپ شده این دو برادر: یحیی و اصغر مهدوی را به عنوان درخت جواهر تعبیر نموده‌اند (که به راستی چنین بود).

نکته دوم:

مرحوم زنده یاد دکتر اصغر مهدوی همواره از برادر بزرگتر خویش دکتر یحیی مهدوی با کمال تواضع و تقریباً بی چون و چرا اطاعت می‌نمود و درست احترامی را برای برادر رعایت می‌نمود که در برابر پدر باید انجام داد.

۳- جنگ مهدوی (با فهرست اینجانب)، به همت آقای دکتر پورجوادی مرکز نشر دانشگاهی از آن چاپ عکسی تهیه نمود.

۴- جنگ فلسفی مراغه، چاپ عکسی از روی مجموعه خطی مورخ ۵۹۶ متعلق به کتابخانه دکتر اصغر مهدوی.

۵- کتاب بازرگانان: تهیه هما ناطق، برگرفته از آرشیو امین الضرب؛ همراه راهنمایی‌های زنده یاد دکتر اصغر مهدوی.

۶- کتاب کارنامه و زمانه، میرزا رضا کرمانی، توسط همانناطق، قسمت‌های بسیاری از آن برگرفته از آرشیو امین الضرب است. همچنین در افکار اجتماعی و... : آدمیت و همانناطق، از آرشیو امین الضرب بهره گرفته شده.

بخش هشتم: نام استاد در آثار دیگران

مرحوم دکتر رضوانی در مقدمه تاریخ منتظم ناصری، تالیف محمد حسن اعتماد السلطنه، که خط آن را تصحیح نموده، آورده است که: «تنها تاریخ نایاب ابوالفدا را ندانستم که آن هم به عنایت دانشمند گرامی جناب آقای دکتر اصغر مهدوی که گل وجودش از سماحت سرشته شده، تا هر مدت که خواستم در اختیارم قرار گرفته».

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

نکته سوم:

تنها بازمانده از فرزندان بلافصل حاج محمد حسین امین الضرب دوم مرحوم خلدآشيان دكتر اصغر يا على اصغر مهدي بود كه در ۲۲ اردیبهشت ماه ۱۳۸۳ رخت به سرای دیگر کشید و بدین لحاظ عنوان «بقية السلف» یا: «بقية الماضين» شایسته ایشان است.

نکته چهارم:

نیای حاج محمد حسن نامش (مهدي) بوده^(۱۲)، لذا هنگام گزینش نام خانوادگی عنوان (مهدي) را این دودمان برای خود انتخاب می نمایند.

والسلام

راقم این سطور

اقلّ عباد، مهدي قمی نژاد

شهرتگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پاورقی ها:

- ۱- اداره امور ضرابخانه از ۱۳۰۰ هـ. به حاجی (۱) محمد حسن امین دارالضرب واگذار گردید.
- ۲- زنده یاد استاد دكتر اصغر مهدي، بارها از درس خواندن پدر خود نزد سید یاد می گردید.
- ۳- میرزا رضا کرمائی در غرفة حاج محمدحسن در تکیه دولت خدمت می نمود، می خواهد با کارد (شاه را) بگفتد اما احتیاط می کند (حیات یحیی ۱/۱۴۱)
- ۴- جناب حاج شیخ الریسی از ترتیب عمل نان سوال کردند. جناب صنیع الدوله رییس گفتند: عمل نان مقوض به عهده حاج امین الضرب است (روزنامه مجلس، قسمتی از مذاکرات پنجشنبه ۵ شوال ۱۳۳۴: تاریخ معاصر ایران ۸/۳۶)
- حاجی امین الضرب (محمدحسین بیاخست و چنین گفت: دولت نمی تواند بگوید: من به شما مشروطه نداده ام... حقوقی که داریم هیچ کس نمی تواند از ما پس بگیرد مگر با خون ملت (مشروطه سازان، ۲۳۷)
- امروز روزی است که باید حق گفته همان منبع، ۲۵۷)
- ۵- نامه ها و مکاتبات بازرگانان و رجال آن دوران و اعلانات اطلاق تجارت طهران و ولایات در آرشیو امین الضرب تحت عنوان اطلاق تجارت موجود است.
- ۶- از بیانات شفاهی دكتر اصغر مهدي.
- ۷- به قباله تاریخ، تهیه ایرج افشار ص ۲۰ تصویر ۸، همچنین به سند مربوط به افتتاح مجلس ص ۵۴۹ رجوع کنید.
- ۸- از لغات مرحوم دكتر مهدي و آقای اشک شیرین.
- ۹- برای نمونه کیی یک سری سوال امتحانی از حسابداری ملی مربوط به سال تحصیلی ۴۹ عرضه می شود.
- ۱۰- آقای اشک شیرین چاپ جامع الاحکام و اخلاق محتشمی را از روی نسخه دیگر مهدي یادآور شدند. باید توجه داشت نسخه خطی عربی نهاده مهدي از جمله نسخ تصحیح نهاده طوسی وسیله مرحوم دانش پژوه می باشد.
- ۱۱- نقل آقای اشک شیرین.
- ۱۲- به کتاب زندگی حاج محمد حسن به قلم خودش مراجعه شود.